

TARİHİ BİR CADDENİN MORFOLOJİK DEĞİŞİMİNİ GAZETE HABERLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMEK: ADANA ABİDİNPAŞA CADDESİ ÖRNEĞİ

Beliz Büşra Şahin*, Fazilet Duygu Saban**

*KTÜ, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Arş. Gör.

** Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Prof. Dr.

busrasahin48@gmail.com, faziletduygu@gmail.com

Çalışmanın amacı Adana tarihi kent merkezinin ana akslarından birisi olan ve Roma Dönemi'nden kaldığı tahmin edilen Abidinpaşa Caddesi'nin 1938 ve 2018 yılları arasında geçirdiği fiziki değişimi, çalışma alanında meydana gelen gelişmelerin dönemsel olarak takip edilebileceği yerel bir gazete üzerinden takip ederek, çalışma alanında meydana gelen kentsel ve yapısal ölçekteki morfolojik değişimin sosyal bağlamdaki etkilerini araştırmaktır. Bu kapsamda Abidinpaşa Caddesi'nin morfolojik değişimi, caddeyi oluşturan yapı adaları çalışma alanının sınırı kabul edilerek, ulaşılabilen en eski harita tarihi olması dolayısıyla 1938 tarihinden 2018 tarihine kadar geçen süreç içerisinde, Conzen'in geliştirmiş olduğu coğrafya temelli morfoloji yaklaşımı bağlamında değerlendirilmiştir. Değerlendirme, çalışma alanını gösteren çeşitli yıllara ve niteliklere sahip haritalar, hava fotoğrafları ve arşiv fotoğrafları kullanılarak yapılmıştır. Adana kentine ait 1938 tarihli kadastro haritasıyla beraber 2018 yılına dair çalışma alanını gösteren hâlihazır harita morfolojik değerlendirmenin ana materyalini oluştururken, 1938-2018 yılları arasındaki fiziki değişim sokak dokusu ve dolu-boş oranına dair değişimleri gösteren şemalar üzerinden yapılmıştır. Çalışma alanının gazete haberleri üzerinden takibi, 1918 yılından itibaren Adana ve Çukurova Bölgesi'ne dair haber içeriğine sahip yerel bir basılı yayın kaynağı olan Yeni Adana Gazetesi'nin 1938 ve 1990 yılları arasındaki arşivi kullanılarak yürütülmüştür. Yapılan değerlendirme sonucunda, Abidinpaşa Caddesi'nin 1938 yılından 2018 yılına kadar geçen süreçte sokak dokusunun büyük oranda korunduğu, yapı yoğunluğunun ve çalışma alanında bulunan yapıların kat yüksekliklerinin büyük bir artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Gazete haberleri üzerinden yapılan okuma ile Abidinpaşa Caddesi'nin farklı dönemlerde halk arasında Doktorlar Caddesi ve Bankalar Caddesi gibi çeşitli isimlerle anılmasının ardında yatan sebepler bu kullanımların ortaya çıkmasında etkili olan gelişmelerin konu olduğu gazete haberleri üzerinden tespit ve teyit edilmiştir. Söz konusu farklı adlandırmaların oluşumunun çalışma alanında bulunan yapısal kent imgelerinin dönemsel fiziki ve sosyal koşullarına paralel nitelikte olduğu görülmüştür. Çalışma alanında meydana gelen fiziki değişim, farklı dönemlerde özgün kentsel imgelerin oluşmasına katkıda bulunurken, imgesel değer taşıyan dokuda meydana gelen radikal değişimlere rağmen kentli belleğinde bazı imgelerin hala korunduğunu da göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Adana tarihi kent merkezi, Abidinpaşa Caddesi, kentsel morfoloji,

Giriş

Lefebvre (2017: 29) kentsel dokuyu bir ekosistem olarak tanımlar ve öneminin yalnızca morfolojisiyle sınırlı olmadığını, kentin ekonomik, kültürel, toplumsal ve daha başka değer sistemlerini de içerdiğini belirtir. Kentsel dokuda belirli bir süre içerisinde meydana gelen dönüşüme odaklanan kentsel morfolojinin literatürde yukarıdaki tanımı destekler nitelikte ifadelerle tanımlandığı bilinmektedir. Rossi (2006) kentsel morfolojinin kentsel yapıların tamamı üzerinden şehir coğrafyası, tarihi ve yaşamının anlaşılacağı bir disiplin olduğunu savunmuş, Moudon (1997) bir insan yerleşkesi olarak kentin araştırılması olarak tanımlamıştır. Dinamik yapısıyla kentin, morfoloji araştırmaları için zengin bir bağlama sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlam çalışma alanının veri potansiyeline göre şekillenmeli ve kapsayıcı olmalıdır.

Moudon (1997: 7-8) morfoloji alanında görülen üç ana akımı ise İngiliz Okulu, İtalyan Okulu ve Fransız Okulu olarak ifade etmiş ve her bir okulu odaklandıkları bağlamları ile tanımlamıştır. İngiliz Okulu'nu kent formunu açıklayan coğrafya temelli yaklaşımı ile, İtalyan Okulu'nu yapı ve kentsel tasarım gelenekleri ışığında kentsel tasarım teorileri geliştirmeyi hedefleyen yaklaşımı ile ve Fransız Okulu'nu ise geçmiş tasarım teorilerinin etkisini açıklama yaklaşımı ile tarif etmiştir.

Çalışmanın amacı Adana tarihi kent merkezinin ana akslarından biri olan Abidinpaşa Caddesi'nin 1938 ve 2018 yılları arasında geçirdiği fiziksel dönüşümü ortaya çıkarmak ve söz konusu değişimi fiziki ve sosyal boyutlarıyla değerlendirmektir. Bu kapsamda planlama teorilerinden bağımsız olarak geliştiği bilinen çalışma alanında meydana gelen dönüşüm, bu özelliği dolayısıyla yukarıda bahsedilen ekollerden İngiliz ekolü temellerine bağlı olarak değerlendirilmiş ve Abidinpaşa Caddesi'ni oluşturan yapı adalarının oluşturduğu sokak dokusundaki değişim ve doluluk boşluk ilişkisi irdelenerek ele alınmış, çalışma alanındaki fiziki değişimle eş zamanlı olarak gerçekleşen sosyal değişimi ve ortaya çıkan değerleri tespit etmek ve değerlendirmek amacıyla Yeni Adana Gazetesi arşivlerinden yararlanılmıştır. Çalışma kentsel morfoloji çalışmalarında çeşitli boyutların bir arada ele alınmasına katkı sağlayacak potansiyel materyal ve yaklaşımları sorgulamayı amaçlamaktadır.

Materyal-Metot

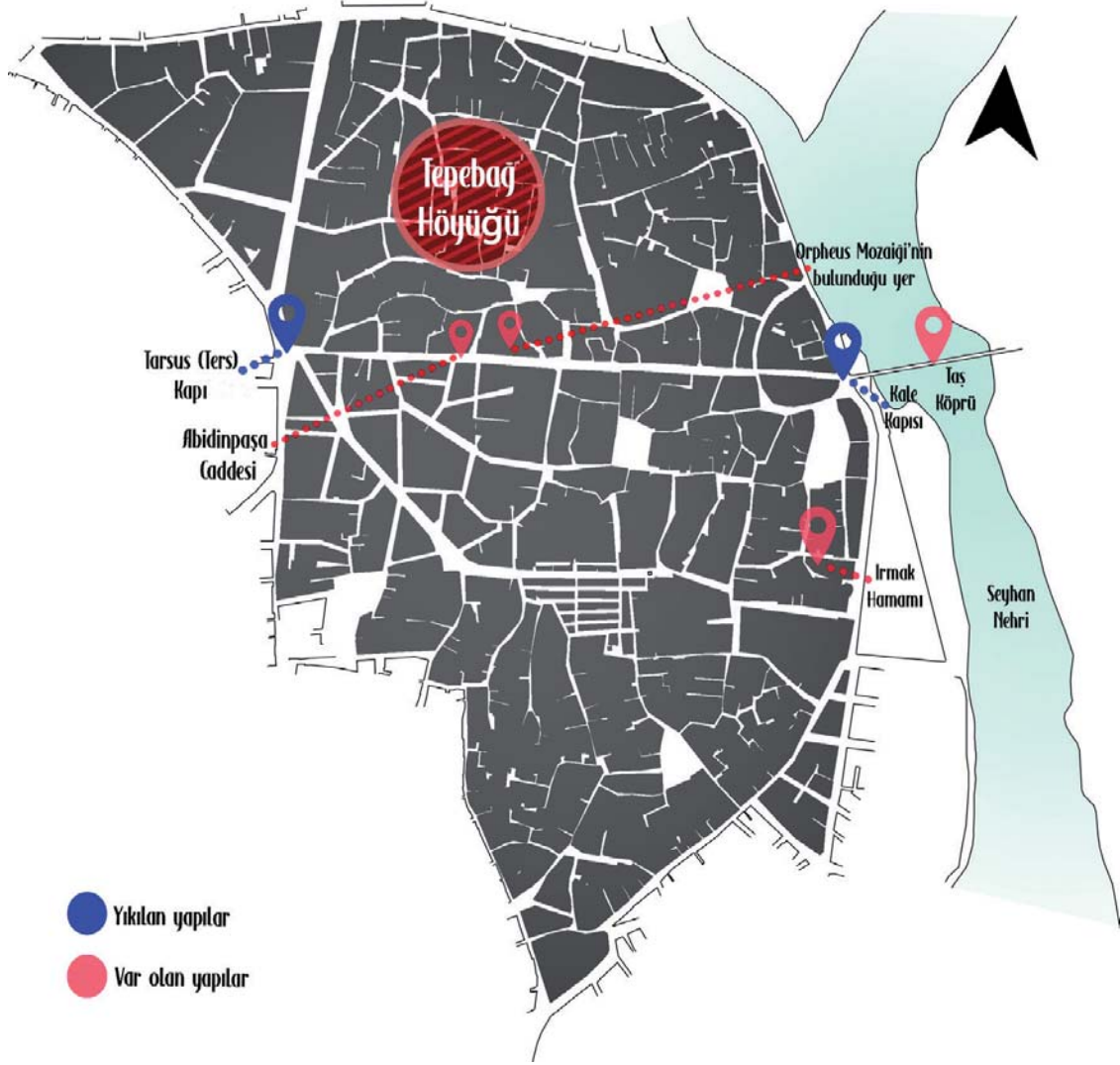
Çalışma, Abidinpaşa Caddesi'nin morfolojik analizi ve caddenin sahip olduğu kentsel imgelerin gazete haberleri üzerinden tespiti ile yapılan karşılıklı bir değerlendirmeyi içermektedir. Çalışma alanı olarak belirlenen Abidinpaşa Caddesi'ni oluşturan yapı adalarının morfolojik analizi Conzen'in (1960) coğrafya temelli çalışmaları sonucunda geliştirmiş olduğu kent plan çözümlemesi yöntemi ile yapılmıştır. Conzen (1960) kent plan çözümlemesi yöntemini kentsel peyzaj öğeleri üzerinden açıklamış ve kentlerin coğrafi karakterinin kentsel peyzaj öğeleri

üzerinden okunabileceğini savunmuştur. Şehir dokusu, yapı dokusu ve kullanım özellikleri olarak tanımladığı bu öğeler arasından şehir planını sokak dokusu, doluluk-boşluk ilişkisi, yapı-parcel ilişkisi, parcel-ada ilişkisi ve kullanım özellikleri ile tanımlamış ve bu öğeler temelinde saptamalar yapmıştır. Bu bağlamda çalışma alanının sokak dokusu ve doluluk-boşluk ilişkileri incelenmiş, söz konusu değerlendirmeler, çalışma alanını gösteren en eski tarihli harita olan Adana ilinin 1938 tarihli kadastro haritası ve tarihi kent merkezini gösteren 1965 ve 2018 tarihli hâlihazır haritalar kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanındaki imgesel değerlerin tespiti için Adana merkezli olmak üzere Çukurova Bölgesi'ne dair haber yapan ve 1918 yılında yayın hayatına başlayan Yeni Adana Gazetesi'nin arşivleri ve bölgeyi gösteren fotoğraf, kartpostal gibi görsel kaynaklardan yararlanılmıştır.

Çalışma Alanının Tarihi ve Fiziki Gelişimi

Adana kentinin tarihine ilişkin çalışmalar geçmişinin antik dönemlere dayanarak Neolitik Çağ'a kadar uzandığını bildirmektedir (Altay, 1965). Asurlular, Hititler, Persler ve Selekiler gibi birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı bilinen kent, geçmişten bugüne birçok medeniyete ait kalıntıyı da beraberinde getirmiştir. Bu kalıntılar incelendiğinde antik döneme dair en fazla kalıntının Roma Dönemi'ne ait olduğu bilinmektedir (Saban, 2017). Bugün bu kalıntılardan bazıları tarihi kent merkezinde hala gözlemlenebilir durumda olmakla beraber, çalışma alanı olan Abidinpaşa Caddesi'nin doğu ucunda bulunan Taş Köprü, Roma Dönemi'nden kalan önemli eserlerden biridir. Abidinpaşa Caddesi'nin de eski bir Roma yolu olduğunu iddia eden çalışmalarda, aynı zamanda Roma Dönemi'nde Adana kenti içerisinde tiyatro, odeon, şehir suru gibi çeşitli yapıların da inşa edilmiş olduğu savunulmaktadır (Hild, Hellenkemper). Geçmişte caddenin batı ucunda bulunan Ters (Tarsus) kapı ve doğu ucunda Seyhan Nehri üzerinde Taşköprü ile birleşen noktada bulunan Kale Kapıları günümüze ulaşmayan fiziki varlıklar olsalar da, bu kapıların antik doğu kentlerinde görülen kent kapılarına benzerlik göstermesi (Saban, 2017) ve Kostof'un (1990: 142) doğu Roma kentlerinde dik kesişen ana akslardan birinin nehir gibi topografik hatlara dik doğrultuda konumlandığını açıklayan ifadeler Abidinpaşa Caddesi'nin fiziki özellikleriyle örtüşmekte ve eski bir Roma Yolu olduğuna dair görüşleri desteklemektedir (Şekil 1).

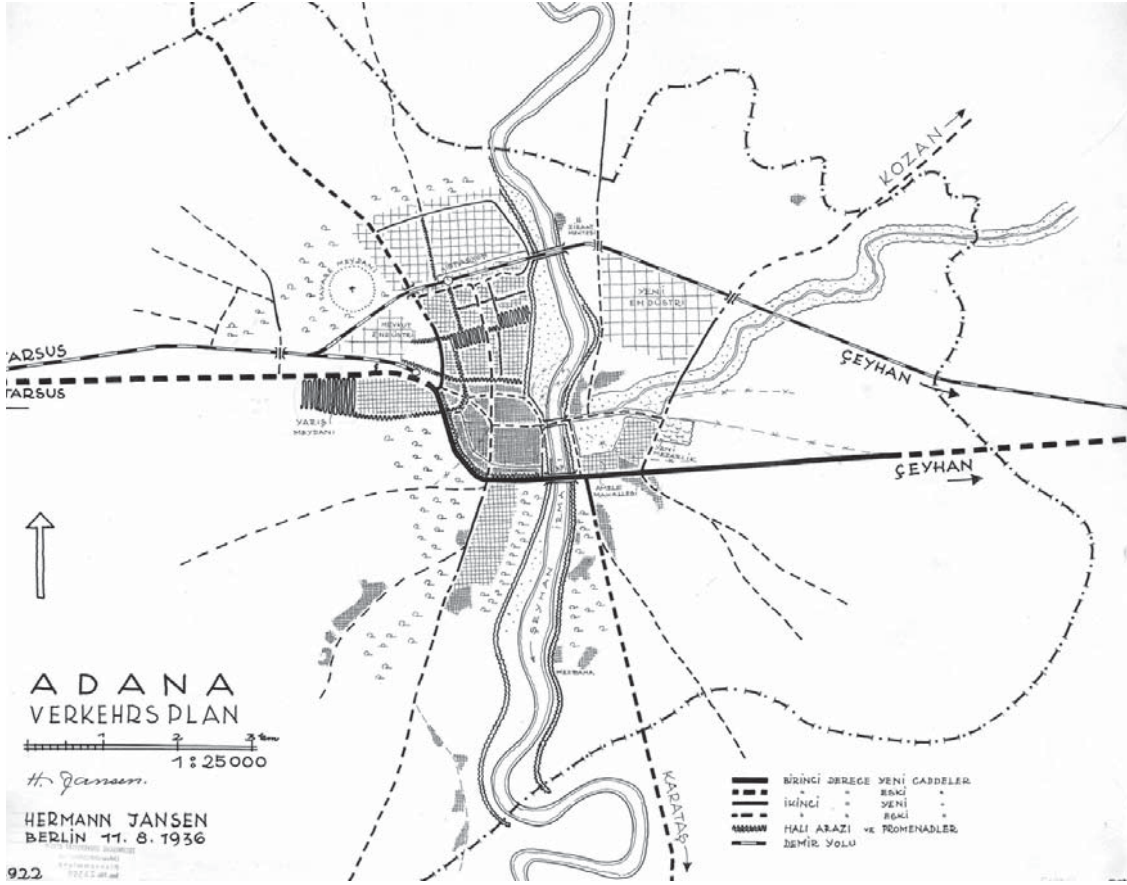
1900lü yılların başında mevcut bir kent aksı olarak var olduğu bilinen Abidinpaşa Caddesi'nin, ismini dönemin valisi olan Abidin Paşa'nın caddede yaptığı düzenleme çalışmalarından sonra aldığı bilinmektedir (İşisağ, 2019). Kentin ana akslarından biri olarak varlığını sürdüren cadde, bu özelliği dolayısıyla kentsel gelişmelerden etkilenmiş yıllar içerisinde değişime uğramıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında modern kentleşme politikaları vasıtasıyla Adana kenti genelinde çeşitli çalışmalar yapılmış, 1935-1940 yılları arasında Hermann Jansen tarafından farklı ölçeklerde plan etütleri hazırlanmıştır. Özellikle tarihi kent merkezi ile tren istasyonu arasında kentin büyüme yönüne odaklı olarak geliştirilen plan (Şekil 2)

Şekil 1. 1938 tarihli Adana Kent Merkezi'ni gösteren haritada Roma Dönemi'nden kalan yapılar (Saban, 2017, s: 4 yardımıyla düzenlendi)

önerilerinde tarihi kent merkezi büyük ölçüde korunmasının önerildiği bilinmektedir. Çalışma alanı olan Abidinpaşa Caddesi'ne dair değişim ise özellikle 1950li yıllardan itibaren gözlemlenmektedir.

1950li yıllarda Adana kentinin göstermiş olduğu ekonomik gelişme beraberinde nüfus artışını getirmiş ve kentsel ölçekte yeni ihtiyaçların ortaya çıktığı bir dönemi ortaya çıkarmıştır. Kentin yeni yerleşim alanlarına dair ihtiyaçları neticesinde Adana kenti için yeni bir şehir planı yapılmak üzere İller Bankası tarafından açılan yarışma sonucunda 1966 yılında Bülent Berksan ve ekibi tarafından hazırlanan plan seçilerek yürürlüğe konulmuştur (Çopuroğlu, 2009). Kentte yeni yerleşim alanlarının kuzeye doğru büyümesini öneren proje (Şekil 3), tarihi kent merkezini ticari bir merkez haline getirerek üzerindeki yerleşim baskısını arttırmış, oluşan rant sebebiyle tarihi kent merkezinde yapılaşma yoğunluğunun artması düzensiz kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. 1980li yıllarda yerel yönetimlere

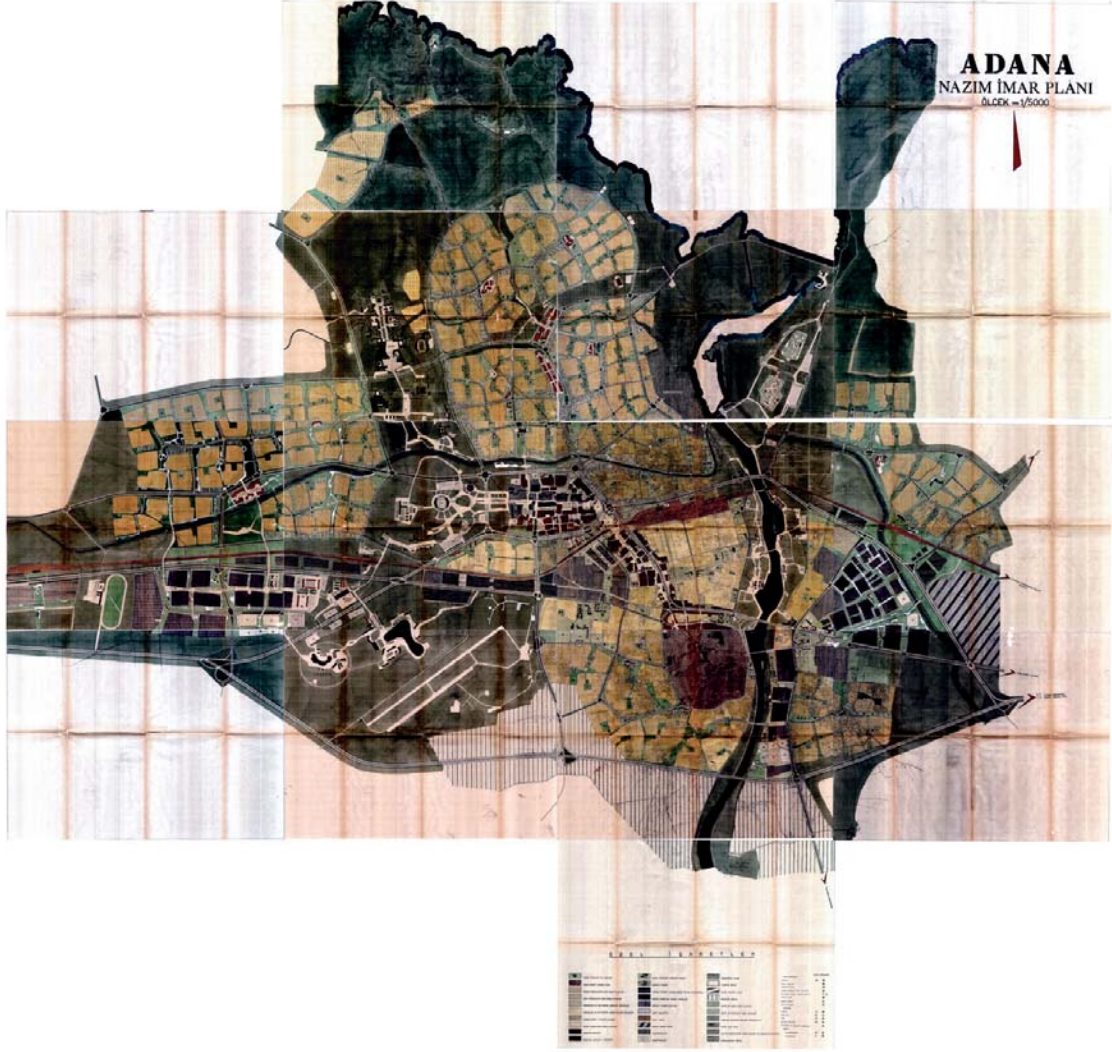
Şekil 2. Hermann Jansen'in 1936 tarihli Adana imar planı etüdü (Url-1)

imar planı yapma yetkisi verilmesi sonucunda mevcut imar problemlerini çözmek üzere Adana kenti için revizyon imar planları yapılmış fakat bu imar planları yoğun yapılaşmanın önünü açarak önceki senelerde yaşanan imar problemlerinin tekrarlanmasına sebep olmuştur (Altunkasa, 2004).

1998 yılında hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planının aynı yıl haziran ayında gerçekleşen deprem nedeniyle uygulanamaması sonucunda 2000li yıllarda kentsel dönüşüm ile beraber kentsel koruma çalışmaları da gündeme alınmış, 2014 yılında Adana kenti için Koruma Amaçlı İmar Planı'nın yürürlüğe girmesiyle tarihi kent merkezinde koruma ve yenileme çalışmaları hız kazanmıştır. Çalışma alanı olarak Abidinpaşa Caddesi de tarihi kent merkezinin ana caddelerinden biri olarak kentsel gelişim sürecinden söz konusu kentsel politikalar ve uygulamalar sonucunda etkilenmiş ve fiziki yapısında gözle görülür sonuçlar belirmiştir (Şahin, 2019).

Abidinpaşa Caddesi'nin İmgesel Değerleri

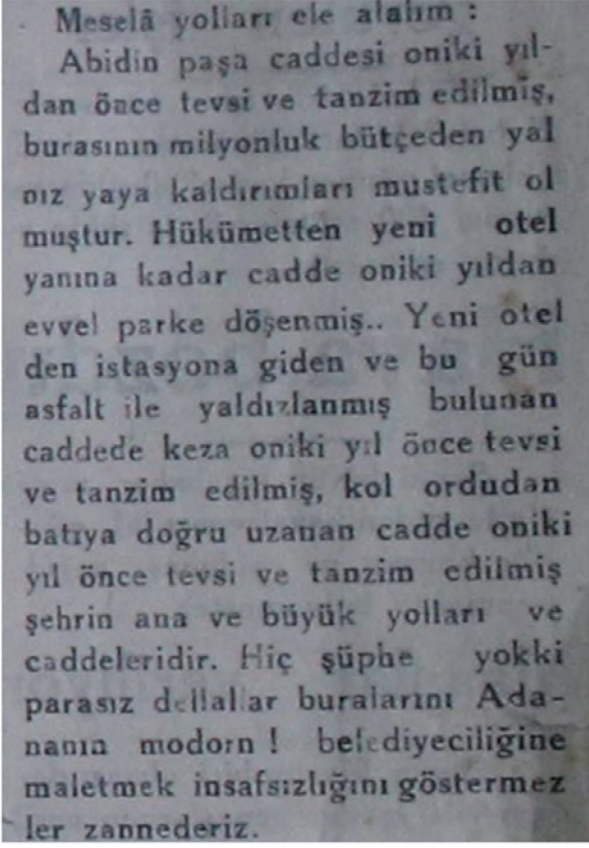
Kentsel mekânın fiziki varlığı ile beraber içerisinde çeşitli yapıda öğeye sahip dinamik bir olgu olmasıyla literatürde çeşitli bağlamlarda tanımlarına rastlanmaktadır. Lynch'in kentsel mekân tanımı ise imge kavramı üzerinden ifade edilmiş ve

Şekil 3. Bülent Berksan ve ekibi tarafından hazırlanan 1969 tarihli Adana Nazım İmar Planı (Tarihi kent merkezi sınırları yazar tarafından eklenmiştir)(Adana Büyükşehir Belediyesi arşivi)

Lynch'e göre kentsel mekân imgelerden oluşmuştur. Bu imgeler yollar, düğüm noktaları, referans noktaları, bölgeler ve sınırlardan oluşmaktadır (Lynch, 2010). Kentsel imgenin oluşumunu ise *“Her kentin kişilerinin bireysel imgelerinin bir araya gelmesiyle oluşan bir halk imgesi var gibidir veya çok sayıda kentlinin oluşturduğu bir dizi halk imgesinden bahsedilebilir”* sözleriyle ifade ederek kentsel imgenin oluşumunda söz konusu mekânın kullanıcısının rolüne de vurgu yapmıştır (Lynch, 2010: 51).

Bu bağlamda çalışma alanı olan Abidinpaşa Caddesi'nin kent kullanıcısının hafızasındaki yerini sorgulamak amacıyla çalışmanın ana materyallerinden biri olan Yeni Adana Gazetesi arşivleri incelenmiş, Abidinpaşa Caddesi ile ilgili kamusal gündemde yer edinen kentlinin farklı bakış açılarını yansıtan ama temel olarak

 <p>Meselâ yolları ele alalım : Abidin paşa caddesi oniki yıldan önce tevsi ve tanzim edilmiş, burasının milyonluk bütçeden yalnız yaya kaldırımları mustefit olmuştur. Hükümetten yeni otel yanına kadar cadde oniki yıldan evvel parke döşenmiş.. Yeni otel den istasyona giden ve bu gün asfalt ile yaldızlanmış bulunan caddede keza oniki yıl önce tevsi ve tanzim edilmiş, kol ordudan batıya doğru uzanan cadde oniki yıl önce tevsi ve tanzim edilmiş şehrin ana ve büyük yolları ve caddeleridir. Hiç şüphe yokki parasız dellallar buralarını Adana'na modern! belediyeciliğine maletmek insafsızlığını göstermezler zannederiz.</p>	 <p>Dün gece Abidin Paşa caddesinde bazı kadınlar birkaç genci kovaladı Dün gece Abidinpaşa caddesinde bazı kadınlarla bir kaç genç arasında hâdise çıkmıştır. Caddeden geçen kadınlara laf atmaları üzerine kadınlarla meydana gelen münakaşa kısa bir zamanda kızışmış, ve kadınlar ökçeli iskarpinlerini çekerek gençlerin üzerine hücum etmişlerdir. Gençler kadınların ellerinden kurtulmak için ara sokaklara saparak kaçmışlardır. Gençleri ellerinden kaçıran kadınlar hırslarını kendilerini seyreden bir kaç vatandaştan almak istemişlerdir. Fakat gelip geçen bazı şahıslar kadınlara mâni olmuşlardır. Bu arada kadınların avazları çıktığı kadar bağırarak küfür etmelerine rağmen bir emniyet bekçisinin dahi gelme yışı ve şehrin ana caddesi sayılan Abidinpaşada bir bekçinin bulunmuyuşu hayreti mucip olmuştur.</p>
1 Mart 1939 tarihli köşe yazısı	25 Temmuz 1957 tarihli haber
 <p>Abidinpaşa caddesi, kentin 1 no.lu sokağıdır. Kentin ticari merkezidir. On banka, bir sürü ticarethane, acente, bu caddenin batı ucuna, köprüden ortasına kadar da doktor muayenehaneleri ile eczaneler sıralanmıştır. Yapılmakta olan bir Merkez Bankası caddeye daha önem kazandıracak gibi, iki büyük turistik otel de yine buradadır. Ayrıca kentin dış semtlerine giden otobüslerin, kalabalık durakları da buradadır. Yoğun bir insan akımı kaldırımları doldurur, tek yönlü vasıta trafiği de doğudan batıya durmaksızın akar gider.</p>	 <p>Kiralık Daireler Şehrimizin en güzel yerinde - Abidinpaşa Köprü başında - 5 ve 6 odalı yeni yapı (Adana Palas apartman daireleri) kiralıktır. Müracaat: Mataş Şirketine. Telf. 2719</p>
23 Haziran 1967 tarihli köşe yazısı	12 Kasım 1954 tarihli ilan

Şekil 4. Yeni Adana Gazetesi'nde farklı tarihlerde çıkmış Abidinpaşa Caddesi'nin önemini vurgulayan haber içerikleri (Sorumlu yazar tarafından Yeni Adana Gazetesi arşivleri yardımıyla hazırlanmıştır)

caddenin kentte önemli bir aks olduğunu vurgulayan ifadelerle sıklıkla yer verildiği görülmüştür.

Şekil 5. Yeni Adana Gazetesi arşivinde bulunan bazı doktor muayenehanesi reklamlarında görülen adres tanımlamaları (Yeni Adana Gazetesi arşivi yardımıyla sorumlu yazar tarafından düzenlenmiştir)

Şekil 4'te görülen gazete haberleri Abidinpaşa Caddesi'nde süregelen bayındırlık çalışmalarının kamusal gündemde önemli bir yer tuttuğunu gösterirken, caddenin estetik değerinin vurgulandığı haberlerde ise Abidinpaşa Caddesi'nin kentin en önemli caddesi olduğuna vurgu yapılmaktadır. Cadde üzerinde yapılan çalışmalara karşı kamusal bilinç ve eleştirel bir dille belirtilen görüşler, kentlinin Abidinpaşa Caddesi'ne karşı duyduğu aidiyet ve sorumluluk bilinci ile de ilişkilendirilmiştir.

dirilebilir. Dönemin kentli algısının açıkça görülebildiği bu ifadeler Abidinpaşa Caddesi'nin kentte imge değeri olan bir yol olduğunu desteklemektedir.

Doktorlar Caddesi Olarak Abidinpaşa Caddesi

Abidinpaşa Caddesi'nin geçmişte halk arasında Doktorlar Caddesi olarak da ifade edildiği bilinmektedir. Bu kullanımın kaynağına ilişkin Yeni Adana Gazetesi arşivinde yapılan incelemelerde, caddede bulunan birçok doktor kliniği reklamına rastlandığından (Şekil 5), bu durumun caddenin Doktorlar Caddesi olarak anılmasının arkasındaki sebep olduğu anlaşılmıştır.

Yapılan araştırmada bulunan reklam içerikli ilanlarda adres yazımlarında caddeye dair daha başka imgelerin de bulunduğu tespit edilmiştir. Şekil 5 'te reklamı yapılan muayenehanelerin Abidinpaşa Caddesi'nde olduğu adres içeriklerinden anlaşılmaktadır. Şekil 5'te görülen reklam kupüründe Kale Kapısı olarak ifade edilen konum, Abidinpaşa Caddesi'nin doğu ucunda Taşköprü ile bulunduğu noktada geçmişte var olan Kale Kapısıdır. Kapının 1930'lu yıllarda Abidinpaşa Caddesi'ni genişletme çalışmaları esnasında yıkıldığı tahmin edilirken (Saban, 2017), o dönemde mevcut olmamasına rağmen mekân tanımlamada referans noktası olarak kullanılması kapının imgesel değerinin bir göstergesidir (Şekil 6).

Kale Kapısı gibi adres tanımlamada kullanıldığı görülen "Asri Fırın", "Müslüm Apartmanı" gibi (Yeni Adana Gazetesi arşivi) konumların bu tespit ışığında çalışma alanı için fiziki imgesel değerlerden bazıları olduğu tahmin edilmektedir. Bu durum, Abidinpaşa Caddesi üzerinde sosyal kullanım sonucu ortaya çıkan imge-

Şekil 6. Taş Köprü ve Kale Kapısı'nı gösteren kartpostal (Url-2)

sel tanımların tespitinde, çalışma alanındaki fiziki imgesel değerlerin dönemsel tespitinin de yapılabilmesini sağlamasıyla, gazete haberlerinin kent tarihine yönelik araştırmalardaki önemini gösteren örneklerdendir.

Bankalar Caddesi Olarak Abidinpaşa Caddesi

Günümüzde Abidinpaşa Caddesi kendi orijinal adının yanı sıra Bankalar Caddesi olarak da anılmaktadır. Caddenin bu isimle anılmasına sebep olan faktörler ve dönemin tespitinde dair yapılan araştırmada Yeni Adana Gazetesi arşivlerinden yararlanılmış ve söz konusu duruma ilişkin haber içerikleri bulunmuştur. Özellikle 1950’li yıllardan itibaren Yeni Adana Gazetesi’nde Abidinpaşa Caddesi üzerinde açılan banka şubeleri haberlerine sıklıkla yer verildiği görülmüştür (Şekil 7). 1950li yıllar Adana kentinin ekonomik olarak büyüme gösterdiği ve dolayısıyla nüfusun da büyük oranda arttığı bilinen bir dönemin başlangıcı olarak bilinirken (Şahin, 2019: 46-58), cadde üzerinde açılan banka yapılarının artışı kentte meydana gelen sosyal durum değişiminin bir yansıması olarak düşünülebilir.

Abidinpaşa Caddesi üzerinde bulunan en eski banka yapısı 1931 tarihinde hizmete açıldığı bilinen Ziraat Bankası yapısıdır (Saban, 2019). Ancak kentsel büyümenin hızlandığı dönemlere tekabül eden 1965 tarihli hâlihazır haritada (Şekil 8) banka yapılarının Abidinpaşa Caddesi’nin özellikle batı ucunda bitişik nizamda sayı olarak çokluğu dikkat çekmektedir. Harita üzerinde yapıların gösteriminde banka işlevinin öne çıkması, bu fonksiyonun o dönem için önemli bir referans değeri olduğunun göstergesidir. Bazı yapılar ise harita üzerinde hâkim fonksiyonlarıyla ifade edilmektense içerisinde bulunan banka şubesi dolayısıyla banka yapısı olarak gösterilmiştir. Bu duruma örnek teşkil eden yapılardan birisi 1965 tarihli hâlihazır haritada Etibank olarak gösterilen yapıdır. Yapının o dönemde kentin ilk yüksek katlı otel yapılarından biri olan Santral Palas binasına karşın (Şahin, 2019) haritada Etibank olarak gösterilmiş olması, yapının bir kısmında Etibank Şubesi’nin yer aldığını ve bu fonksiyonun kentsel mekânı tanımlamada daha öncelikli durumda olduğunu göstermektedir.

Yeni Adana Gazetesi’nde banka yapılarına ilişkin araştırmada, reklamlarla beraber banka yapılarının inşa süreçleri, fiziki özellikleri ve kullanım özelliklerinin ifade edildiği haberlere de sıklıkla yer verildiği görülmüştür (Şekil 9). Yapıların tarihi sürecini ve dönemsel durumlarını tespit etmede önemli bir kaynak özelliği teşkil eden bu haber içerikleri, banka yapılarının kamu tarafından ilgi duyulan bir konu olduğunu ortaya koymaktadır.

Abidinpaşa Caddesi üzerinde bulunan banka yapılarının dönemlerinin mimari özelliklerini temsil eden karakterleri yansıtan yapılar olarak da Abidinpaşa Caddesi’ne estetik değer kattığı savunulabilir (Şahin, 2019). Dolayısıyla cadde üzerinde inşa edilmiş bu yapıların fonksiyon özellikleri temelinde ortaya çıkan imgesel değer oluşumunun mimari olarak sahip oldukları değerlerle de alakalı olduğu düşünülebilir

da olması gösterilmektedir.

A K B A N K
1952
İKRAMİYE PLANI TAKDİM EDER
"ZİYNET" İKRAMİYE PLANI

"1000 ALTIN" İKRAMİYE PLANI
(Bu piyango hem bay ve hem de bayan müddetli maddelerdir.)
1 Milyonluk 1000 ALTIN
Ayrıca:
1 "daha" 1000
1 Milyonluk 100 ALTIN
Ayrıca:
1 "daha" 100
Ayrıca:
4 Milyonluk 100 ALTIN
12 "daha" 50
30 "daha" 40
50 "daha" 30
300 "daha" 100
C E M A N
300 Milyonluk 2570 ALTIN

"ZİYNET" İKRAMİYE PLANI
(Bu piyango BAYAN müddetli maddelerdir.)
1 Bayan müddetli CİNAZ
Ayrıca:
1 Bayan müddetli daha CİNAZ
1 Bayan müddetli ASTRAĞAN Kırık maddesi
Ayrıca:
1 Bayan müddetli daha ASTRAĞAN Kırık maddesi
1 Bayan müddetli PIRLANTA Fırtına ışığı
Ayrıca:
1 Bayan müddetli daha PIRLANTA Fırtına ışığı
Ayrıca:
2 Bayan müddetli TOMAR İNCİ GERDANLIK
2 "daha" ALTIN BELEZİKLİ KOL SAATI
2 "daha" ADANA BURMASI
2 "daha" SİNGER GÜÇ MAKİNESİ
2 "daha" ARMALI BEŞİRBELİK
4 "daha" YARIM ARMALI BEŞİRBELİK
40 "daha" 40 ALTIN (CUMHURİYET)
120 "daha" 50 "daha" (")

"EV" İKRAMİYE PLANI
(Bu piyango hem bay ve hem de bayan müddetli maddelerdir.)
2 EV
2 OTOMOBİL (ŞEVALE)
Ayrıca:
2 Adet BUZ DOLABI
4 "daha" 300 LİREBİ
4 "daha" 250
20 "daha" 100
80 "daha" 50

YILDA: 2 defa ALTIN
2 ZİYNET
2 EV Piyangosu olmak üzere (6) kerede yapılacaktır.
HESABINIZ YOKSA FIRSATI KAÇIRMAYINIZ...

A K B A N K
ADANA Abidin Paşa Caddesi No. 60

1 Ocak 1952 tarihli banka reklamı

PAMUKBANK
SİZİN BANKANIZDIR
TELEFON: 1346
Talg. PAMUK

AÇILIŞ
1 Haziran

ADANA'DA
10 defa
AÇILIŞ HEDİYESİ

Yalnız Adanaya
Maksimum
RÜKÜTİ BEŞİRE

Her 150 Liraya
BİR İŞTİRAK KUR'ASI
Paranız en büyük isabeti kendi Bankanızda bulacaksınız

PAMUKBANK
Abidin Paşa Caddesi Ticaret Sarayı

30 Mayıs 1955 tarihli banka reklamı

Her türlü bankacılık muamelesi yapan
SÜMERBANK'ın
Bu aya alt
İstanbul İdealtepe'deki
VİLLÂ
ile bir çok para ikramiyeleri
son para kabul tarihi 10. Temmuz 1953
Her 150 liraya bir kur'a numarası
SÜMERBANK
Sermayesi: 200.000.000 Lira
Abidin Paşa Caddesi No: 61

4 Temmuz 1953 tarihli banka reklamı

Şekil 7. Yeni Adana Gazetesi'nde görülen çeşitli yıllara ait banka reklamları (Yeni Adana Gazetesi arşivi yardımıyla sorumlu yazar tarafından düzenlenmiştir)

Şekil 8. Adana ili 1965 tarihli hâlihazır haritasında Abidinpaşa Caddesi (Sorumlu yazar tarafından İller Bankası arşivi yardımıyla düzenlenmiştir)

26 Ağustos 1952 tarihli haber

26 Ağustos 1952 tarihli haber

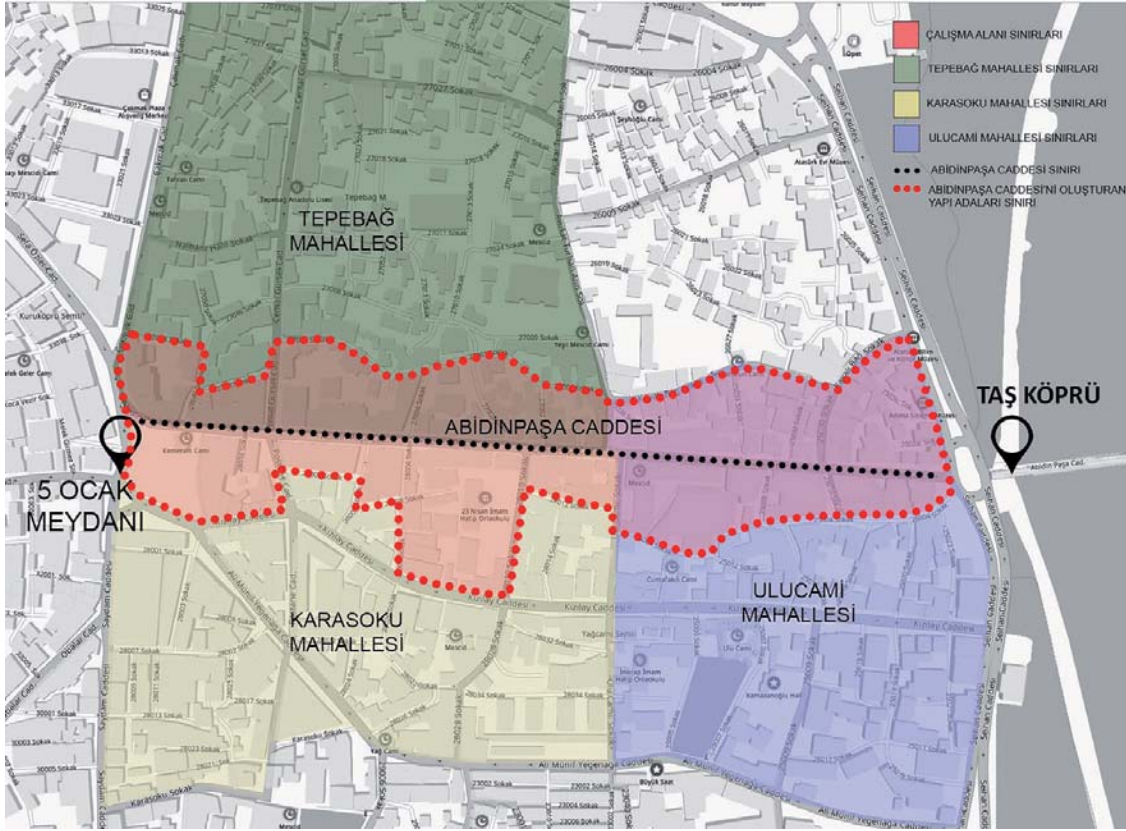

30 Haziran 1969 tarihli haber

Şekil 9. Abidinpaşa Caddesi'nde bulunan banka yapılarına dair farklı tarihlerden haberler (Sorumlu yazar tarafından Yeni Adana Gazetesi yardımıyla hazırlanmıştır)

Abidinpaşa Caddesi'nin Morfolojik Analizi

Conzen (1960) kentsel peyzaj kavramını, bir kentsel mekânda meydana gelen morfolojik değişimin gözlemlenebildiği ana unsur olarak, sokak sistemini ise kentsel peyzajın en iyi korunmuş unsuru olarak tanımlar. Bu bağlamda 1938-2018 yılları arasında Abidinpaşa Caddesi'nin morfolojik dönüşümünü incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, caddeyi oluşturan yapı adaları olarak belirlenen çalışma alanındaki (Şekil 10) sokak dokusu ve doluluk-boşluk ilişkileri 1938 ve 2018 yıllarındaki sokak sistemini, yapı dokusu ve caddenin bu yıllardaki silüetini ifade eden çizimler yardımıyla ele alınmıştır.

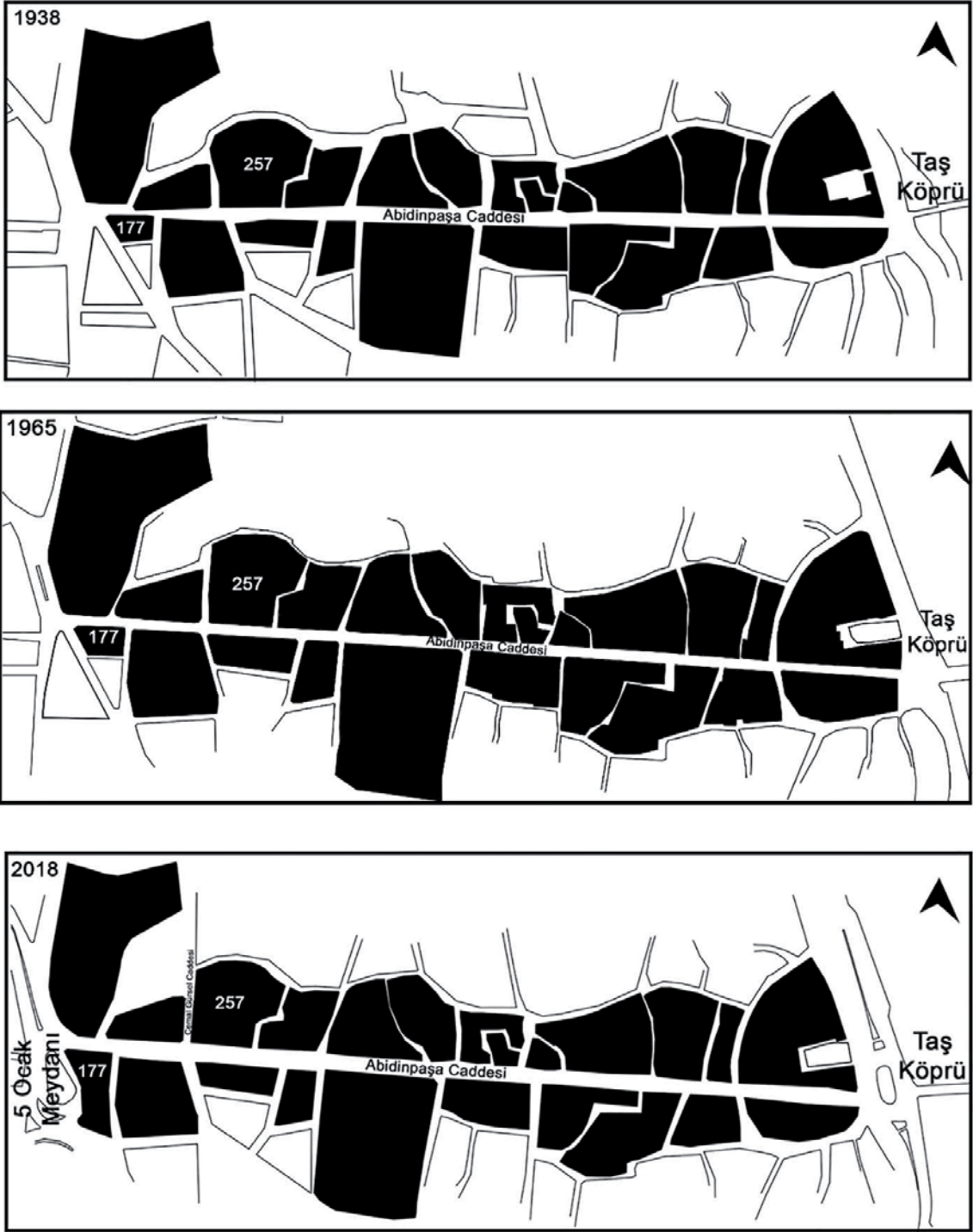
Şekil 10. Çalışma alanı sınırları (Sorumlu yazar tarafından Url-3 kullanılarak hazırlanmıştır)

Çalışma Alanındaki Sokak Dokusunun Değişimi

Kentte meydana gelen morfolojik değişimin kentsel peyzaj öğeleri üzerinden takip edilebileceğini belirten Conzen (1960) detaylı bir morfolojik analiz için gerekli olduğunu belirttiği bu öğeleri sokak dokusu, doluluk-boşluk ilişkisi, yapı adası-parcel ilişkileri, bina-parcel ilişkileri ve arazi kullanım özellikleri olarak tanımlamıştır. Bu öğeler arasında özellikle sokak dokusunun kamusal alan sınırı tanımlayan yapısı dolayısıyla en zor değişime uğrayan öğe olarak olduğunu belirterek, parcel ve yapıların ise özel mülkiyete bağlı ilişkileri dolayısıyla daha hızlı değişim geçirdiklerini savunmaktadır.

Abidinpaşa Caddesi'ni oluşturan yapı adalarının 1938 ve 2018 yıllarındaki durumu karşılaştırıldığında çalışma alanındaki yapı adası sayısının 80 yıllık süreçte sayısal olarak değişmeyerek 23 adet olduğu fakat ele alınan süre içerisinde bazı yapı adası sınırlarında fiziki değişimlerin gerçekleştiği görülmüştür (Şekil 11).

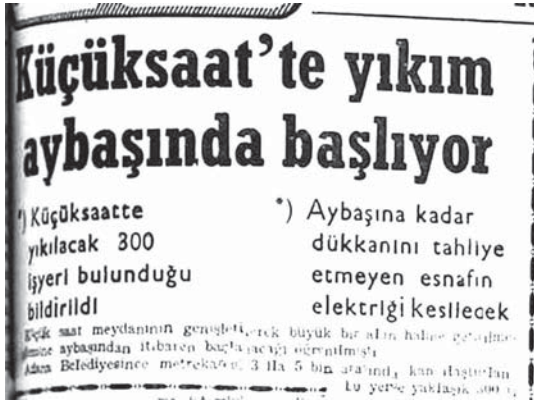
Şekil 11'de sunulan 1938 tarihli haritada caddenin batı ucunda bulunan 177 numaralı yapı adasının 2018 tarihinde alan olarak büyüme gösterdiği ve formunun değişime uğradığı görülmektedir. 1985 yılında 5 Ocak Meydanı'nın yapım süreci sebebiyle Kemeraltı Camii'ne ait vakıf yapılarının yıkılması ve meydanın inşası

Şekil 11. Abidinpaşa Caddesi'nin 1938 ve 2018 yıllarındaki sokak dokusu (Şahin, 2019: 81)

ile meydana gelen bu değişimin söz konusu dönemde kamusal gündeme yansıdığı da görülmüştür (Şahin, 2019: 87) (Şekil 12).

80 yıllık süreç içerisinde meydana gelen bir diğer değişim 257 numaralı yapı adasında gerçekleşirken, yapı adasının 1938 tarihli haritada batı cephesinde görülen

27 Kasım 1979 tarihli haber

2 Aralık 1981 tarihli haber

Şekil 12. Küçük Saat mevkiinde meydana gelen yıkıma dair haberler (Yeni Adana Gazetesi arşivi)

Şekil 13. 22 Şubat 1967 tarihli Yeni Adana Gazetesi haberi (Yeni Adana Gazetesi arşivi)

organik sokak hattı 1965 yılına ait haritada çizgisel bir hata dönüşmüş, bu aks 2018 tarihli haritada bir ana cadde haline gelmiştir. Söz konusu değişimler 1967 yılında Cemal Gürsel Caddesi'nin açılması sebebiyle meydana gelmiş ve yapım esnasında meydana gelen olumsuzluklar yine dönemin kamusal gündeminde yer edinmiştir (Şekil 13) (Şahin, 2019, s.85-88).

İfade edilen değişimler 80 yıllık süreç içerisinde çalışma alanındaki sokak dokusunda meydana gelen değişikliklerin tamamını belirtmekle beraber bu değişimlerin gazete haberlerine yansımaları çalışma alanındaki gelişim sürecine dönemsel bakış açısını tespit etmeye ve sosyal dokuyu da anlamaya olanak sağlamaktadır.

Çalışma Alanındaki Doluluk-Boşluk Oranlarının Değişimi

Çalışma alanındaki doluluk-boşluk ilişkileri 1938 tarihli kadastr haritası ve 2018 tarihli hâlihazır haritalar yardımıyla hazırlanan şematik haritalar üzerinden incelenmiş ve yapılan karşılaştırmada çalışma alanındaki yapılaşmanın 80 yıl içerisinde arttığı görülmüştür (Şekil 14). Adana kentinin gelişim süreci başlığında tartışıldığı gibi 1950li yıllarda kentin gösterdiği büyüme özellikleri neticesinde aldığı göçün yapılaşmanın artmasında öncü faktörlerden biri olduğu ve bu soruna

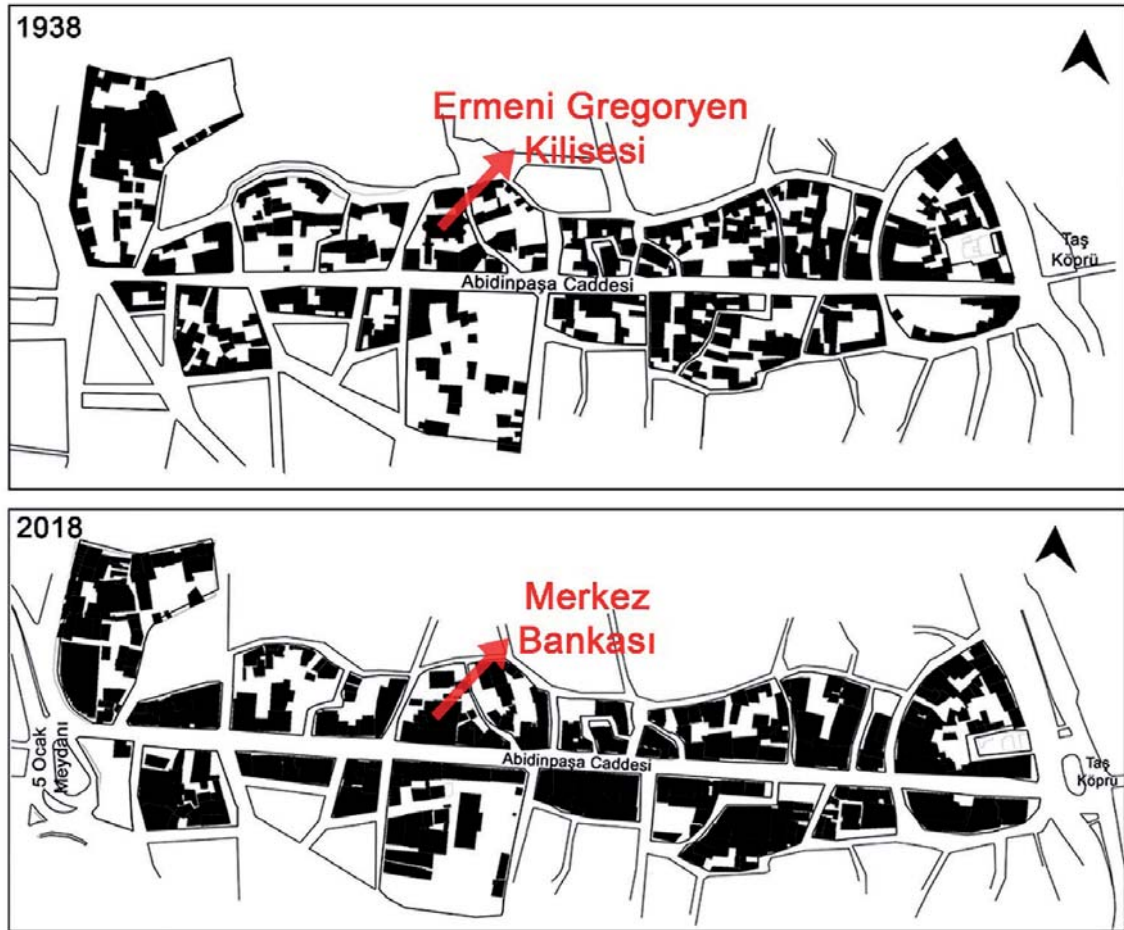

Şekil 14. Abidinpaşa Caddesi'nin 1938 ve 2018 yıllarındaki doluluk-boşluk ilişkileri (Şahin, 2019: 91)

yönelik olarak geliştirilen politikaların da tarihi kent merkezinde meydana gelen yapılaşma ve rantın yükselişine katkı sağladığı bilinmektedir (Çopuroğlu, 2009). 1965 tarihli hâlihazır haritada Abidinpaşa Caddesi'nin özellikle cadde cephesinde bitişik nizamda yapıların varlığı bu gelişim sürecinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Çalışma alanında yapılaşma bakımından görülen artış, genellikle boş parsellerin yeni yapı ile dolması ya da eski yapıların yıkılması ve yerlerine daha büyük yapıların inşa edilmesi sonucu gerçekleşmiştir. Bu durumun çalışma alanı içerisinde bulunan birçok tarihi yapının kaybına da sebep olduğu bilinmektedir. Abidinpaşa Caddesi'nde bulunan Merkez Bankası binası, 1899 tarihinde inşa edildiği tahmin edilen Gregoryen Kilisesi'nin (Saban, 2017) yıkılması ile ortaya çıkan parselde 1969 yılında inşa edilmiştir (Şahin, 2019) (Şekil 15).

Gregoryen Kilisesi'nin karşısında bulunduğu bilinen Ermeni Terziyan Mektebi ve İstiklal İlkokulu yapıları da bu dönemde yıkılmış (Saban, 2017) ve bu yapılardan İstiklal İlkokulu'nun Kızılay Caddesi'nin yapımı sırasında bir bölümünün yıkıl-

Şekil 15. Çalışma alanında 1938 ve 2018 yıllarında yıkılan ve yapılan bazı yapıların gösterimi (Şahin, 2019, s.91-101'den üretilmiştir)

Şekil 16. 30 Aralık 1967 tarihli Yeni Adana Gazetesi haberi (Yeni Adana Gazetesi arşivi, s.1)

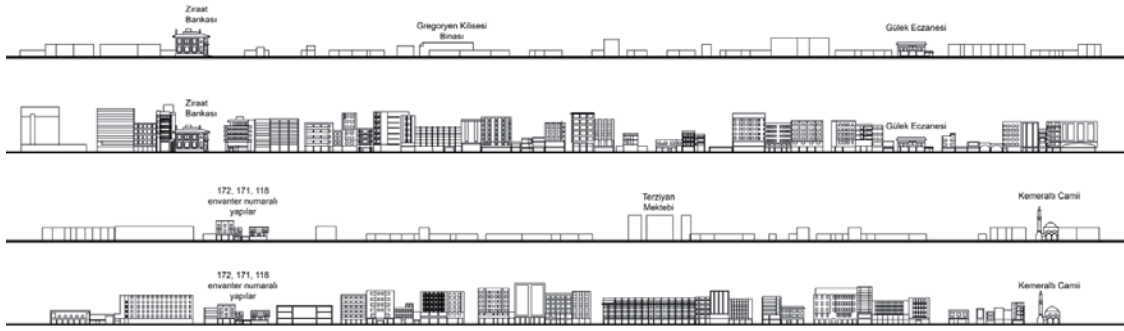
masıyla atıl kalarak bu sebeple oluştuğu iddia edilen yangında aldığı hasarı ifade eden gazete haberi Şekil 16'da görülmektedir.

Şekil 17'de Abidinpaşa Caddesi'nin kuzey ve güney cephelerine ait silüetlerin görüldüğü çizimlerde çalışma alanında plan düzleminde görülen yapılaşma oranındaki artışın, üçüncü boyutta da ortaya çıktığı ve 1938 yılından 2018 yılına kadar geçen süre içerisinde kat yüksekliklerinin arttığı anlaşılmaktadır. Çalışma alanındaki doluluk-boşluk ilişkilerinde yapılaşma oranında ikinci ve üçüncü boyutta görülen artışın, kentsel mekânda yürütülen imar politikalarına paralel özellik göstermesi ve tarihi dokunun kaybına sebep olması nedeniyle çalışma alanındaki fiziki çevrenin kalitesini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Sonuç

Kent tarihine ilişkin çalışmaları çeşitli yöntem ve yaklaşımlarla ele almak mümkün olmakla beraber, dinamik yapısı dolayısıyla kent hedeflenen çalışmanın bağlamını kurgulama bakımından zengin bir kaynak potansiyeli de sunmaktadır. Kentlerin temel olarak fiziksel dönüşümüne odaklanan morfoloji çalışmaları, söz konusu potansiyel doğrultusunda bu dönüşümün arkasındaki etkenleri multidisipliner ölçekte de incelemeyi mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda çalışma, kentsel morfoloji çalışmalarında ele alınan kentsel mekânın fiziki dönüşümü ile beraber

Tarihi Bir Caddenin Morfolojik Değişimini Gazete Haberleri Üzerinden Değerlendirmek

Şekil 17. Abidinpaşa Caddesi'nin 1938 ve 2018 yıllarındaki silüetleri (Şahin, 2019: 103)

sosyal hafızasına yönelik bir tutarlı çıkarım yapmanın olurluğunu sorgulamakla beraber, yapılan morfolojik analizi farklı bir boyutta incelemeye katkı sağlayacak potansiyel bir kaynak sunmayı da amaçlamıştır.

Abidinpaşa Caddesi'nin 1938 ve 2018 yılları arasında geçirmiş olduğu morfolojik dönüşümün fiziki ve sosyal dinamikleri arasındaki ilişki, çalışma alanının bu yıllardaki sokak dokusu, doluluk-boşluk ilişkileri ve silüetlerinin görülebildiği çizimler ve çalışmanın kapsamını oluşturan süreç içerisinde ulaşılabilen Yeni Adana Gazetesi'nin haber arşivi üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Kentsel gelişim özelliklerine paralel biçimde 1950'li yıllardan itibaren caddede yükselen banka yapıları söz konusu dönemde hazırlanan kent haritalarıyla beraber gazete haberlerine de yansımıştır. Caddede öne çıkan kullanım özelliklerinin Abidinpaşa Caddesi'nin halk arasında farklı dönemlerde farklı isimlerle ifade edilmesine sebep olduğu görülmüş, geçmişte Doktorlar Caddesi olarak anıldığı bilinen caddenin, günümüzde bu isimle değil Bankalar Caddesi ya da orijinal ismiyle anılıyor olması ardındaki sebepler morfolojik analize yönelik olarak hazırlanan çizimler ve gazete haberlerinin tutarlı bir çerçevede incelenebilmesiyle anlaşılabilir. Çalışma alanındaki sokak dokusunda 80 yıllık süreç içerisinde meydana gelen toplamda iki ayrı değişim de yine gazete arşivinde takip edilebilmiş ve imgesel bir kent aksı olarak Abidinpaşa Caddesi'nin geçirdiği dönüşümün sosyal etkilerini dönemsel ifadelerle tespit etmek mümkün olmuştur.

Kent morfolojisine yönelik çalışmalarda meydana gelen dönüşümün farklı boyutlarını anlamak ve ele almak, alanı iyi tanıyarak geçmiş ve geleceğe yönelik tutarlı çıkarımlar yapmak adına fiziksel dokuyla beraber sosyal dokuyu algılayabilmek büyük önem teşkil etmektedir. Çalışmada yararlanılan gazete haberleri bu bağlamda, Abidinpaşa Caddesi'nin fiziki ve sosyal değişkenlerini eş zamanlı süreçlerde takip edebilmeye etkili bir fayda sağlayarak önemli bir rol üstlenmiştir. Kentlerin morfolojik değişimini okumaya yönelik çalışmalarda dönüşümü çeşitli boyutlarda algılayabilmek adına gazete haberleri de potansiyel bir materyal olarak değerlendirilmelidir.

Kaynaklar

- Altay, H. (1965). Adım Adım Çukurova. Adana: Çukurova Turizm Derneği.
- Altunkasa, F. (2004) Adana'nın Kentsel Gelişim Süreci ve Yeşil Alanlar. Adana Kent Konseyi Çevre Çalışma Grubu Bireysel Raporu
- Conzen, M. R. G. (1960) Alnwick, Northumberland; A Study in Town-plan Analysis. Londra: Orge Philip and Son.
- Çopuroğlu, M. A. (2009). Adana'da Kentleşme ve İmarsız Gelişmenin 50 Yılı. Planlama 1, 53-65.
- Hild, H., Hellenkemper, F. (1990) "Kilikien und Isaurien", in TIB 5, Viyana. 154-158.
- İşisağ, A. N. (2019). Abidin Paşa Adana Valisi. Ankara: Akademisyen Kitabevi
- Kostof, S. (1991). The City Shaped, Londra: Thames and Hudson
- Lefebvre, H. (2017). Şehir Hakkı. (Çeviri: Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayınları
- Lynch, K. (2010). Kent İmgesi. (Çev: İrem Başaran). İstanbul :Türkiye İş Bankası
- Moudon. A. V. (1997). Urban Morphology As an Emerging Interdisciplinary Field. Urban Morphology 1:3-10.
- Rossi, A. (2006). Şehrin Mimarisi. (Çev: Nurdan Gürbilek). İstanbul: Kanat Kitap
- Saban, D. (2019). Giulio Mongeri'nin Anadolu'daki İzleri: Ziraat Bankası Şube Binaları. Mimarlık 405, 73-77.
- Saban, F. D. (2017). Geleneksel Adana Mahalleler, Sokaklar, Binalar. Ankara: Akademisyen Kitabevi
- Şahin, B. B. (2019). Adana Tarihi Kent Merkezinde Morfolojik Bir Okuma; Abidinpaşa Caddesi'nin 1938-2018 Yılları Arasındaki Fiziki Değişimi, Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Yök Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 582685)
- Url-1: <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/index.php?p=79&POS=26> Erişim Tarihi: 06.04.2021
- Url-2: <https://www.google.com/maps> Erişim Tarihi: 06.04.2021
- Url-3: <https://www.facebook.com/groups/495586090482780/permalink/4715409605167053/> Erişim Tarihi: 06.04.2021